

Alicja Wójcik

**EWA MAJ: ZWIĄZEK LUDOWO-NARODOWY
1919–1928.
STUDIUM Z DZIEJÓW MYŚLI POLITYCZNEJ
WYD. UMCS, LUBLIN 2000, 503 SS.**

Dzieło Ewy Maj stanowi ważną pozycję na polu badań nad polską myślą polityczną okresu II Rzeczypospolitej. Książka powstała na gruncie zainteresowań badawczych Autorki dotyczących dziejów ruchu narodowodemokratycznego. Podjęta problematyka badawcza, mimo wydanych już prac o działalności i wybranych elementach myśli politycznej Związku Ludowo-Narodowego¹, ma charakter nowatorski, gdyż nie dokonano dotychczas całościowej analizy tej części spuścizny ideowej endecji.

Związek Ludowo-Narodowy był zaliczany do czołówki polskich partii politycznych okresu międzywojennego i odegrał znaczącą rolę w odbudowie i utrwalaniu niepodległej Polski. Do grona przywódców i ideologów ugrupowania należało wielu wybitnych polityków zajmujących wysokie stanowiska państwowe i znawców problematyki prawnoustrojowej, ekonomicznej, oświatowej, kulturalnej, którzy mieli wpływ na kształtowanie polskiego systemu politycznego. Partia pozostawiła bogaty dorobek ideowy i programowy, będący wyrazem refleksji nad rzeczywistością polityczną, jak i konstruowania wizji szeroko pojętych zmian, jakie należało wprowadzać w życiu narodu i państwa w przyszłości. Spuścizna ta stanowi znakomitą podstawę dla opracowania myśli politycznej ZLN, głównej struktury politycznej ruchu narodowodemokratycznego w całym okresie jej funkcjonowania – w latach 1919–1928.

---

¹ Zob. A. Friszke, *Naród, państwo, system władzy w myśli politycznej Związku Ludowo-Narodowego w latach 1919–1926*, „Przegląd Historyczny” 1981, z. 1, s. 51–73; J. Kornaś, *Naród i państwo w myśli politycznej Związku Ludowo-Narodowego*, Kraków 1995; A. Wątor, *Działalność Związku Ludowo-Narodowego w latach 1919–1922*, Szczecin 1992.

Praca powstała przy uwzględnieniu bazy źródłowej, której podstawę stanowią dokumenty wytworzone przez ZLN: programy polityczne, deklaracje ideowe, sprawozdania ze zjazdów, odezwy, instrukcje, druki propagandowe oraz różne formy wypowiedzi przywódców i ideologów: mowy parlamentarne i wyborcze, artykuły prasowe; książki i broszury wydawane pod szyldem partii i jej organów prasowych. Autorka wykorzystwała materiały archiwalne przechowywane w zbiorach Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowym w Lublinie, Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie, Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu oraz w bibliotekach: Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie, Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Krakowie i Bibliotece Głównej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Imponująco prezentuje się szeroko rozumiana publicystyka polityczna, w tym także artykuły zamieszczone na łamach organów teoretycznych partii, jak np. „Przegląd Narodowy”, „Przegląd Wszechpolski”, „Myśl Narodowa”, „Trybuna Narodu”, „Zorza”, oraz w dziennikach: „Gazecie Warszawskiej”, „Gazecie Porannej”, „Słowie Polskim”, „Słowie Pomorskim”, „Głosie Lubelskim”. Przydatne okazały się też pisma polityczne, prace naukowe i popularnonaukowe, pamiętniki oraz wspomnienia przywódców i ideologów partii.

Książka składa się z ośmiu rozdziałów wyodrębnionych na podstawie kryterium problemowego oraz z zakończenia, w którym Autorka zawarła próbę oceny myśli politycznej ZLN. W rozdziale pierwszym Autorka dokonała charakterystyki struktur ZLN i jego działalności na scenie politycznej, w słusznym przekonaniu, iż poznanie miejsca partii w systemie politycznym pozwoli zwrócić uwagę na uwarunkowania praktyczne i bardziej wszechstronnie przybliżyć dokonania w sferze ideowej i koncepcyjnej. Kolejne rozdziały poświęcone są problematyce myśli politycznej ZLN. Otwiera je analiza inspiracji ideowych koncepcji politycznych, zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych, wskazująca na związki z wybranymi koncepcjami polskiej i europejskiej myśli społecznej, filozoficznej i politycznej. Autorka zwraca uwagę na zainteresowanie elit endecji teoriami filozoficznymi i społecznymi oraz prądami kulturalnymi rozwijającymi się na zachodzie Europy, na podejmowanie polemik z niektórymi poglądami, jak też adaptowanie na grunt własnych koncepcji niektórych idei i przekonań, np. wybranych elementów francuskiego nacjonalizmu czy włoskiego faszyzmu. Treść następnych rozdziałów koncentruje się na kluczowych kategoriach myśli endeckiej, takich jak: naród, mniejszości narodowe, ustrój poli-

tyczny, gospodarka, pozycja Polski na arenie międzynarodowej (w tym kwestia terytorium i granic oraz stosunków z sąsiadami) oraz wizja państwa narodowego. Wewnętrzny układ treści w rozdziałach ma charakter problemowo-chronologiczny, co sprzyja ukazaniu ewolucji koncepcji pod wpływem zachodzących zmian w sytuacji wewnętrznej Polski, jak i uwarunkowań międzynarodowych.

Autorka starała się określić miejsce i rolę ZLN w dziejach obozu narodowego, jego wkład w dorobek ideowy tego ruchu, a jednocześnie cechy, które wskazują na specyfikę działalności w okresie niepodległej Polski. Dowodziła, że bazował na endeckim dorobku ideowym, kształtowanym od czasu narodzin ruchu pod koniec XIX wieku. Pozostał wierny takim wyznacznikom myśli endeckiej, jak: idea narodu, solidaryzm społeczny, idea państwa narodowego, katolicyzm, związek Polski z kulturą łańcińską. Negował „międzynarodowe” hasła głoszone przez socjalizm, komunizm, liberalizm. Jednakże nie tylko umacniał uznane wartości narodowe, ale wzbogacał je o nowe składniki. Myśl polityczna ZLN, będąca kontynuacją myśli obozu narodowego z okresu zaborów, została wzbogacona i twórczo przewartościowana w wyniku przystosowania działalności i programów do warunków w niepodległej Polsce, tworząc oryginalny system poglądów. ZLN obejmował swą refleksją szerokie spektrum problemów – od fundamentalnych założeń, takich jak: umacnianie narodu i niepodległego bytu, po szczegółowe rozwiązania w dziedzinie spraw społecznych czy ekonomicznych. Prezentowany system poglądów wyrażał dążenie do wypracowania narodowej wizji „Wielkiej Polski”, stabilnej politycznie i gospodarczo, opartej na głębokich korzeniach tradycji i kultury narodowej.

Praca prezentuje w sposób syntetyczny najważniejsze wątki myśli narodowej, także te dotąd mało eksploatowane przez politologów, jak np. poglądy na kwestię mniejszości narodowych w Polsce i propozycje jej rozwiązania; poglądy gospodarcze, w tym na temat kształtu finansów państwa i realizacji reform społecznych i gospodarczych; koncepcje pozycji Polski na arenie międzynarodowej i bezpieczeństwa państwa.

Autorka dowodzi, że ZLN wypracował dość spójną i wielostronną koncepcję rozwoju stosunków społecznych i politycznych, która miała ścisły związek z uwarunkowaniami, w jakich przyszło mu działać: od współtwórcy rządów w okresie demokracji parlamentarnej po rolę partii opozycyjnej po zamachu majowym w 1926 r. Związek Ludowo-Narodowy czerpał inspirację dla swych koncepcji z realiów międzywojnia, reagował na zmieniającą się sytuację wewnątrz państwa

i w otoczeniu międzynarodowym, poszukiwał rozwiązań problemów, które niósł rozwój życia politycznego. Przyczynił się więc do wzbogacenia polskiej myśli politycznej okresu II Rzeczypospolitej.

Zwraca uwagę bogactwo zgromadzonych przez Autorkę faktów, drobiazgowo wręcz dokumentowanie prezentowanych stanowisk partii i jej ideologów w poszczególnych kwestiach. Autorce udało się wykazać zróżnicowanie poglądów wewnątrz partii, zwłaszcza w tak istotnych kwestiach jak stosunek do parlamentaryzmu, religii, mniejszości narodowych, taktyki i strategii działania na polu polityki, a ponadto zwrócić uwagę na czynniki, które je warunkowały. Poznajemy nie tylko oficjalne stanowisko partii, ale i poglądy wybitnych ideologów i polityków, często różniące się od siebie, oraz treść polemik, jakie toczyły się zarówno wewnątrz obozu narodowego, jak i z przeciwnikami politycznymi w najważniejszych kwestiach losu narodu, państwa, doskonalenia ustroju politycznego, określenia zasad i kierunków rozwoju gospodarki, rozwiązywania konfliktów społecznych. Prezentowane wątki obrazują również rozbieżności ideowe pomiędzy głównymi strukturami w obozie narodowym: ZLN a Narodowym Zjednoczeniem Ludowym i Stronnictwem Chrześcijańsko-Narodowym.

Należy podkreślić fakt umieszczenia w pracy bogatego materiału biograficznego w formie notek biograficznych działaczy ZLN, które przyczyniają się do pogłębienia wiedzy o elitach przywódczych ruchu, a także o działaczach lokalnych, będących twórcami i wyrazicielami poglądów politycznych i społecznych ruchu narodowego.

Książka opatrzona jest indeksem osób oraz wykazem skrótów, co niewątpliwie ułatwia korzystanie z niej.

Opracowanie zasługuje na uwagę czytelników ze względów poznawczych, ale także i dydaktycznych: może być lekturą nie tylko dla badaczy i studentów zainteresowanych polską myślą polityczną, ale też dla miłośników dziejów ojczyźnych.
